

Analiza delovnega zvezka Potovanje besed 2 glede na zastopanost štirih sporazumevalnih dejavnosti¹

V delovnem zvezku Potovanje besed 2 bomo analizirali navodila v nalogah in vajah. Naš cilj je ugotoviti, katere spoznavne in sporazumevalne dejavnosti učencev spodbujajo avtorice delovnega zvezka.

Osnovni podatki

Učbenik **Potovanje besed 2** (1997) je napisala mag. Jana Kvas.

Avtorice delovnega zvezka so: Magda Cencelj, Dragomira Kunej in Cvetka Završnik.

Avtorice niso napisale priročnika za učitelje.

Jana Kvas je pred pisanjem učbenikov predložila tudi Učni načrt za pouk slovenskega jezika in književnosti v triletnih programih srednjih šol.²

Bistvena novost tega učnega načrta je:

1. da gradi na spoznanjih praktikov in tudi teoretikov,³ da mora biti pouk slovenščine v strokovnih, zlasti še v poklicnih šolah drugačen kot na gimnazijah;
2. da povezuje jezikovni in književni pouk.

V uvodni predstavitvi učnega načrta (1996: 5) piše: »Učni načrt ... je sestavljen tako, da je v njegovem jedru *sporočanje* (poudarila S. P. G.) ... Literarni pouk poteka v povezavi z neumetnostnimi besedili in drugimi poglavji sporočanja.«

Temeljne značilnosti učbenika in delovnega zvezka **Potovanje besed 2**.

— Didaktični sklopi so oblikovani na podlagi določene teme (ne na podlagi literarnozgodovinskega načela). V učbeniku in delovnem zvezku Potovanje besed 2 je šest didaktičnih sklopov:

- Predstavljam si,
- Doživljam,
- Spoznavam,
- Nenavadno poročilo,

¹ M. Cencelj, D. Kunej, C. Završnik (1997). Potovanje besed. Ljubljana: DZS.

² J. Kvas (1996). Učni načrt za pouk slovenskega jezika in književnosti v triletnih programih srednjih šol. Ljubljana: ZRSŠŠ.

³ Prim. B. Krakar Vogel (1996/97). Potovanje besed k novim izzivom. JiS, 119-121.

- Pripoved, ki pritegne,
- Življenjepis posebne vrste.

Kriterij, po katerem so oblikovani didaktični sklopi, je sporočanjstvozgojni.⁴ Učbenik Potovanje besed 2 uvede vsako temo z neumetnostnim, praktičnim sporočanjem. Učenci spoznajo naslednje ubeseditvene načine: opisovanje, subjektivno opisovanje, poročanje in pripovedovanje. Nato se obravnava posveti zakonitostim umetnostnega besedila in njegovemu avtorju. Gre za didaktično načelo povezovanja jezikovnega in književnega pouka. Povezave med umetnostnim in neumetnostnim besedilom učencu nazorno pokažejo koristnost in enkratnost tako enega kot drugega.

- Vsako poglavje v učbeniku se prične z uvodno fotografijo in motom ter ima tri dele, ki se ujemajo s temeljnimi didaktičnimi koraki v učnem procesu: uvajanje (Vaje za ogrevanje, Nekaj že znaš, nekaj se boš še naučil), sledita obravnava nove učne snovi in utrjevanje. Vprašanja in naloge v učbeniku in delovnem zvezku upoštevajo notranjo diferenciacijo: naloge in vaje, ki so označene s trikotnikom, so obvezne, manj obvezne so označene s krogom in dodatne s kvadratom.
- Učbenik in delovni zvezek imata sporočilno, funkcionalno in estetsko zunanjo podobo. Zahteve po ustrezni grafični podobi besedil, ki so jih prejšnji učbeniki⁵ izražali samo deklarativno, je ta didaktični komplet uspel prelti v prakso. Gre za učbenik, ki je privlačen na videz, ima lepo oblikovano naslovnico, je obarvan s humorjem in pisan v jeziku, ki je učencem blizu. To je samo nekaj kriterijev, po katerih učbenike za svoje učence izbirajo učitelji v skandinavskih deželah.⁶

Analiza nalog in vaj v delovnem zvezku Potovanje besed 2

Pri analizi me je zanimalo:

- a) Katere spoznavne dejavnosti učenca spodbujajo avtorice v navodilih k vajah?
- b) Ali ciljno in načrtno razvijajo vse štiri sporazumevalne sposobnosti?

Učenec je lahko spoznavno dejaven na štiri različne načine: miselno, izrazno, čutno in praktično. Iz seznama glagolov je mogoče določiti vrsto učenčeve dejavnosti, ki jo izbrani glagol iz navodil k vajah spodbuja. Seveda je taka delitev samo načelna, saj ima vsaka izrazna dejavnost izhodišče v miselni dejavnosti.

Analizo sem izvedla v treh korakih.

1. Iz navodil k vajah in nalogam sem izpisala glagole po abecedi. Vsi glagoli so imeli obliko velelnika za 2. osebo ednine, le enkrat je bil uporabljen glagol za 1. osebo množine (v pomenu kolektivnega subjekta: preberimo). Upoštevala sem tudi število ponovitev.
2. V drugem koraku sem seznamu glagolov dodala še predmete, ki pomagajo natančneje določiti vrsto učenčeve dejavnosti, ki jo izbrani glagol k vajah spodbuja.
3. Iz vezavnih razmerij glagola z različnimi predmeti je bilo mogoče (ne zmeraj enosmiselno) razvrstiti te glagole tako, da je bilo razvidno, katero vrsto učenčevih dejavnosti (miselne, čutne, praktične) spodbujajo avtorice vaj.

⁴ Prim. Krakar Vogel (prav tam): ».../ učenci poklicnih šol naj bi se pri slovenščini učili tvorjenja in razumevanja različnih vrst besedil, kar bodo potrebovali v življenju ... Ob tem pa naj bi tudi spoznavali, kako (drugače) te besedilne vrste oz. sporočevalni postopki in dejavniki sporočanja ... živijo v umetnostnem besedilu.«

⁵ Prim. J. Dular, R. Kirn, M. Kolar, B. Pogorelec, I. Zrimšek. SKJ 1. Maribor: Založba Obzorja, str. 258.

⁶ Prim. N. Cigler (1997). Kakšen je dober učbenik, kako napraviti, izbrati in uporabljati učbenike. V: Vzgoja in izobraževanje, str. 34-36.

Ugotovitve

1. Iz analize vaj sem ugotovila, da te pri učencih spodbujajo spoznavne, tj. miselne, izrazne in čutne dejavnosti. Največ glagolov (19) je za spodbujanje izraznih dejavnosti, 14 glagolov za spodbujanje miselnih in le 7 glagolov za spodbujanje čutnih dejavnosti. Te vaje udeležajo temeljni cilj pouka književnosti: spodbujajo učenčev dejavni stik z leposlovjem, tj. njegovo doživljanje, razumevanje, vrednotenje prebranega besedila in izražanje lastne interpretacije, ter razvijajo sposobnosti raziskovanja (analiziranja, sintetiziranja, posploševanja in sklepanja). Tako delovni zvezek Potovanje besed 2, ki je namenjen predvsem pouku književnosti, dosega svoj temeljni cilj. Premalo pa je vodenih čutnih dejavnosti, ki bi morale imeti zlasti v fazi uvodne motivacije pomembno vlogo.

2. Če izhajamo iz teorije sporazumevanja, kjer ljudje nastopamo v vlogi sporočevalca, tj. sporočamo (govorimo ali pišemo), in v vlogi naslovnika, ko sprejemamo, razbiramo in interpretiramo besedila (poslušamo ali beremo), govorimo o štirih sporazumevalnih dejavnostih. Analiza vaj je pokazala, da je največ glagolov v vajah (8) za razvijanje pisanja, 3 glagoli v vajah so za ustno sporočanje (dodati moramo še 7 vaj za ustno sporočanje, ki nimajo eksplicitnih navodil), 2 glagola za branje. Poslušanja kot sporazumevalne dejavnosti avtorice delovnega zvezka niso predvidele. Število glagolov za posamezno sporazumevalno dejavnost, s katerimi razvijamo sporazumevalne sposobnosti, nam ne daje prave slike o učenčevih dejavnostih, saj vemo, da pri pouku literature beremo in tudi poslušamo. Analiza pa je pokazala, da ti dve dejavnosti nista ciljno vodeni in usmerjeni.

V izhodišču delovnega zvezka je delo z besedilom (literarnim odlomkom ali več kratkimi odlomki), ki spodbuja učenčev dejavni stik z literaturo. Iz navodil ni razvidno, kako naj učenec besedilo bere (tiho, naglas), s katerimi bralnimi strategijami si lahko pomaga pred in med branjem. Avtorice zelo natančno usmerjajo učenčevo ukvarjanje z besedilom po branju. S številnimi vprašanji preverjajo razumevanje, doživljanje in vrednotenje besedila. Veliko je vprašanj odločevalnega tipa, kjer mora učenec izbrati eno od ponujenih možnosti, npr.

— Kaj meniš, ali je pesem pripovedna ali izpovedna? (str. 46),

— Kaj misliš, ali je zasebni dnevnik subjektivno ali objektivno besedilo? (str.11).

3. Vaje v delovnem zvezku razvijajo predvsem bralno sposobnost in sposobnost pisanja, le 7 (+3) nalog je predvidenih za ustno sporočanje. Te naloge pragmatično niso dovolj domišljene in navodila so preskopa, vsi temeljni dejavniki sporočanja ostajajo neizraženi. (Komu sporoča sporočevalec? V kakšnem odnosu sta sporočevalec in naslovnik? Kakšen je govorni položaj? Kakšen je namen sporočanja?)

Tudi pri nalogah za razvijanje sposobnosti pisanja, zlasti samostojnih izdelkov, manjkajo temeljna pragmatična določila. V navodilih k vajam učenci ne dobijo podatkov o temeljnih dejavnostih sporazumevanja (Kakšen je namen pisanja? Kaj želimo z besedilom doseči? Komu je besedilo namenjeno? Katera jezikovna sredstva bomo izbrali, da bomo dosegli svoj namen?)

Navodilo k nalogi »Izberi v svojem okolju nenavadno osebo in jo skušaj čim zanimiveje predstaviti« (str. 30) bi se lahko glasilo:

»Svojemu prijatelju napiši pismo, v katerem mu predstavi nenavadno osebo iz svojega okolja. Tvoj cilj je doseči zanimanje prijatelja za to nenavadno osebo, zato jo opiši tako, da jo bo tvoj prijatelj želel spoznati.«

4. Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da **Delovni zvezek Potovanje besed 2**, ki je namenjen pouku književnosti v 3-letnih poklicnih šolah, spodbuja k dejavnemu stiku z leposlovjem. Vaje spodbujajo pri učencih izrazne, miselne in čutne dejavnosti ter vodijo od doživljanja, razumevanja, analiziranja

do vrednotenja prebranega besedila in izražanja lastne interpretacije. Avtorice pri pisanju učbenika niso imele jasnega koncepta o razvoju štirih sporazumevalnih sposobnosti, ki jih dosežemo s ciljno vodenimi sporazumevalnimi dejavnostmi.⁷ Prav tako niso upoštevale najnovejših spoznanj o sporazumevalnih dejavnostih. Pri nalogah in vajah, ki naj bi povežale pouk literature z jezikovnim poukom, niso upoštevale spoznanj pragmatičnega jezikoslovja. Ta spoznanja v celoti udejanjajo šele novi učni načrti, tudi Učni načrt za pouk slovenščine v 3-letnih poklicnih šolah (PrKK za slovenščino, junij 1998), zato je **Delovni zvezek Potovanje besed 2** primer »predreformiranega« delovnega zvezka s številnimi dobrimi lastnostmi in zgoraj opisanimi pomanjkljivostmi.

Slava Pevec Grm

Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana

⁷ Prim. Učni načrt za predmet slovenščina v gimnazijah (1994). Ljubljana: ZRSŠŠ, 44-45, ki navaja funkcionalne cilje za vse štiri sporazumevalne dejavnosti.